

Leibniz, Jarry și indivizii suplimentari

VALERIU GHERGHEL

Dacă Michel de Montaigne, în eseuri (precum acela despre experiență), produce dezordine la nivelul principiilor, fiindcă pune în discuție clasificările și separațiile dintre discipline (ceea ce nu face, să spunem, Jean Bodin, în *Universae naturae theatrum*), Gottfried Wilhelm Leibniz formulează cu limpezime problema: a găsi pentru un individ locul potrivit într-o clasă, într-o colecție e întotdeauna o operație dificilă (dar nu imposibilă!).

O spune, de exemplu, Théophile, unul din pseudonimele lui Leibniz, în *Nouveaux essais sur l'entendement humain*, II: 21: „Zwinger a cuprins totul în *Prezentare sistematică a vieții omenestii*, pe care Beyerling l-a viciat punându-l în ordine alfabetică. Și trațind toate materiile în maniera dictionarelor, conform ordinii alfabetică, doctrina limbilor... va pune stăpânire, la rândul ei, pe teritoriul celorlalte două [filosofia naturală și filosofia practică, *id est* fizica și morala, alături de logică, n. m. V. G.]. Iată deci cele trei mari provincii ale enciclopediei într-un continuu război, pentru că unul intră fără încetare peste drepturile celorlalte. Nominaliștii au crezut că există atâtea științe particulare câte adevăruri sînt, care mai apoi se compuneau din toate, după cum le ordonau; alții compară întregul corp al cunoștințelor noastre cu un ocean, care este neîntrerupt și continuu și care nu este împărțit în caledonian, atlantic, etiopian, indian decât prin linii arbitrară... Se vede astfel că același adevăr poate ocupa multe locuri, conform diferitelor raporturi pe care le poate avea. Și cei care ordonează o bibliotecă nu știu, de multe ori, unde să așeze anumite cărți, stînd nehotărîți între două sau trei locuri deopotrivă de potrivite: „Et ceux qui rangent une Bibliothèque ne scavent bien souvent où placer quelques livres, estant suspendus entre deux ou trois endroits également convenable“.

În treacăt fie spus, 'patafizică* lui Alfred Jarry (cf. *Gestes et opinions du docteur Faustroll, 'pataphysicien*, II: 8) provine dintr-o rădăcină nominalistă. Dacă pentru nominalist indivizii și adevărurile sînt separate, pentru 'patafizician nu există decât excepții. Iar excepția e un alt nume al separării. În opinia lui Leibniz, nominalistul nu poate cuprinde mulțimea adevărilor sub un adevăr universal: nu există decât adevăruri particulare, indivizi, atomi, colecții, pulberi. 'Patafizicianul nu concepe o știință universală: orice știință poartă asupra excepției și cazurilor individuale, irepetabile (a se analiza definiția lui Alfred Jarry: „la 'pataphysique sera surtout la science du particulier, qu'oiqu'on dise qu'il n'y a de science que du général“). Nominalistul nu vede în juru-i decât indivizi izolați. 'Patafizicianul nu constată decât excepții și accidente. Pentru nominalist, adevărurile nu se confirmă între ele și nu conduc la o *summa veritas*. Aidoma, pentru 'patafizician, excepțiile nu se adevăresc între ele și nici nu adevăresc vreo regulă. Nominalistul observă doar indivizi rătăcitori și nu acceptă un termen general, prin raport cu care indivizii să fie definibili. Aidoma, 'patafizicianul nu consideră decât excepții și nu admite vreo regulă față de care excepția devine ea însăși. Într-un cuvînt, atît nominalistul cît și 'patafizicianul ignoră pericolul paradoxelor: dacă nu există decât excepții, nimic nu mai constituie o excepție. Dacă nu există decât indivizi izolați, nimic nu mai este un individ. În fond, *Monadologia* lui Leibniz ilustrează ambele viziuni metafizice: de unde rezultă că nominalismul și 'patafizica semnifică unul și același lucru. 'Patafizica este corespondentul nominalismului. Dar, spune Jarry, într-un univers suplimentar.

Potrivit unui filosof privat, autor al cărții *Ceremonia lecturii de la sfîntul Augustin la Samuel Pepys*, recenzată din neatenție mai mult decât binevoitor de către cronicari, dacă Gottfried Wilhelm Leibniz ar fi gîndit pînă la capăt, în secțiunea II: 21 din *Nouveaux essais*..., ideea de carte completă (ca însumare riguroasă a tuturor cunoștințelor), ar fi ajuns la o concluzie și mai ascuțită. Anume: dacă într-o enciclopedie nu poate fi evitată repetarea termenilor; și dacă fiecare nume și fiecare lucru desemnat (fiecare individ nominal sau real) aparțin inevitabil mai multor categorii; și dacă a clasifica înseamnă, prin definiție, a preciza locul unui individ într-o clasă, într-o mulțime; și dacă pentru fiecare termen din enciclopedie, după cum vede însuși autorul *Monadologiei*, există mai multe locuri „deopotrivă de potrivite“; și dacă locul fiecărui individ nominal (și al fiecărui individ real) nu e doar unul singur, atunci concluzia se enunță în chipul următor: unul și același element aparține, în același timp, unei specii, fiecărei specii și tuturor speciilor, ceea ce, se înțelege de la sine, e imposibil și

nimicește însăși noțiunea de clasificare. Ca atare, ideea de carte totală, completă și definitivă se vedește a fi un *proiect imposibil*. Pînă la urmă, Leibniz nu a construit enciclopedia la care visa. Ar fi fost, de altfel, o încercare deșartă, fiindcă o astfel de carte (chiar în descrierea moderată din secțiunea II. 21) nu ar putea avea nici început, nici mijloc și nici sfîrșit, fiindcă nici punctele de vedere nu au început, mijloc și sfîrșit.

Structurile de ordine propuse, mai aproape de vremea noastră, de matematici, arborescențele vertiginuoase, grafurile ce amintesc *miriogonul* lui Descartes ne uimesc. Cu toate acestea, realitatea rămîne fluidă, confuză, evanescentă. Ea refuză logica multimilor și relația de apartenență. În *Analiticele secunde* și în *Părțile animalelor*, Aristotel a blamat operația clasificatorie: este un silogism neputincios. Peste timp, Denis Diderot, a văzut în orice punere în ordine, în orice indexare, o tentativă de a anexa un anume individ. În acest chip, el devine captivul și servul structurii înglobante. E de preferat individul care se situează în afara oricărei ordini, izgonitul, exemplarul „atopic“. În *Supplément au voyage de Bougainville*, Diderot scrie: „Nu vă încredeti în cel ce vrea să pună lumea în ordine. A ordona înseamnă întotdeauna a deveni, prin violență, stăpînul ceilalți“. În alte cuvinte, operațiile taxinomice nu sînt niciodată indiferente și imparțiale. Clasificările mint. Ordinea nu rezultă din (și nu e impusă de) realitate ori de un demiurg riguros. Ea nu se poate deduce din coerența lumii, cum credeau medievalii, cum credea Neckam, cum credea Vincent de Beauvais. Ordinea nu mai este o emanație a naturii, iar natura nu mai este o emanație a lumii arhetipurilor din intelectul divin. Nici o „teorie a ordinii“ (sintagma aparține filosofului Josiah Royce) nu poate da seama de ordinele presupuse ale realității. Totuși, după Descartes, Leibniz și Diderot, herboriștii, zoologii, (al)chimiștii, cristalografii au încercat să învingă dificultățile. Și au avut, uneori, iluzia că au reușit. Dar această izbîndă preară se bizuie pe faptul precis al delimitării stricte a domeniului de clasificat. Aproape totul poate fi supus numărării, cîntării și judecării nemiloase: *mene, mene, tekel, upharshin*.

Cîteva exemple numai. Fructele în smochinul blestemat, cercurile pătrate, munții de aur ai lui Alexius von Meinong, anii de domnie ai regelui Ubu în Abisinia, facerile de bine ale satanei nu depășesc cifra 0. Unul neo-platonicienilor, pasărea Phoenix, ochii Ciclopului, locuitorii actuali ai raiului, apostolii care l-au trădat pe Iisus, *summum ens*, șira spinării nu trec dincolo de cifra 1. Tot unu e și universul sensibil, în opinia logicienilor medievali. Silabele în cuvintele *haos, dilemă, distih și tripod*, personajele vizibile din *Așteptîndu-l pe Godot*, aripile șoimului, amigdalele nu trec de cifra 2. Ipostasurile Sfintei Treimi, fiii lui Noe, stilurile arhitectonice grecești, criticele lui Kant, coroanele din tiara Suveranului Pontif, magii, categoriile lui C. S. Peirce, diviziunile *Divinei comedii* (și ale lumii de dincolo) nu întrec cifra 3. Altminteri, tot 3 sînt condițiile căutării adevărului, după sfîntul Augustin: în primul rînd, umilînța; în al doilea rînd, umilînța; în al treilea rînd, umilînța (cf. Epistola 118, 2). Umorele corpului, evangheliile canonice, temperamentele, speciile nimicului în *Critica rațiunii pure*, literele în numele inefabil, modalele în pătratul lui Boethius nu se ridică peste cifra 4. Degetele mîinii drepte, degetele mîinii stîngi, elementele în ontologia chineză, navele basilicii Sfînta Sofia, fecioarele smintite nu trec de cifra 5. Zilele Creațiunii, laturile hexagonului, brațele sfîncului sfînt, tratatele din *Organon*: 6. Zilele săptămîinii, stromatele, părțile *Cîntării cîntărilor*, cerurile în cosmologia lui Beda Venerabilul, pecetea cărții din Apocalips, propozițiile din *Tractatus logico-philosophicus*: 7. Cerurile în cosmologia lui Rhabanus Maurus, paradisurile lui Allah, petalele florii de lotus, muncile lui Hercule, cruciadele: 8. Ierarhiile îngerilor, în clasificarea lui Pseudo-Dionisie, treptele pînă la tronul împăratului Chinei, fericirile: 9. Cerurile la manihei, triunghiul echilateral al lui Pythagora (tetraktys), coarnele Fiarei care urcă din abis, decalogul, categoriile lui Aristotel: 10. Apostolii care nu l-au trădat pe Iisus, drapelele într-o anume lojă secretă: 11. Triburile lui Israel, nestematele prinse în pectoralul lui Aaron, porțile și temelile noului Ierusalim, categoriile kantiene: 12. Convivii la Cina cea de Taină, divinitățile care se închină zeului *Treisprezece*, în *Popol Vuh*: 13. Versurile într-un sonet elisabethan: 14. Semnele prevestitoare ale sfîrșitului lumii: 15. Caracterele lui Theophrast: 30. Făpturile în bestiarul latin (ultima e *lacerta*): 37. Versetele în Egloga a IV-a a lui Vergiliu: 63. Păcatele la sfîntul Bernardino da Siena: 70; la predicatorii reformați: 255. Numărul sfîntilor episcopi la primul conciliu ecumenic de la Nikaea: 318. Anii vieții lui

Matusalem: 969. Drahmele solicitate de curtezana Lais oratorului Demostene: 10.000 (10.000 e poate un nume pentru infinitul grec). Cristalele sînt și ele în număr finit. Flora, lapidariul, elementele chimice, la fel. Neîndoios, exemplele sînt legiune, dar legiunile, chiar în vremea lui Iulius Caesar, nu erau în număr mai mare de XXVIII. Abia în urma reformelor lui Caius Aurelius Valerius Diocletianus, legiunile s-au înmulțit la C.

S-a dovedit la o examinare recentă că Enciclopedia franceză e un gen literar hibrid, anti-sistematic și anti-metafizic. Ea „introduce negreșit un element robust de dezagregare în sînul științei cristalizate în discipline și ierarhii“. Abandonul ordinii generale e, așadar, o realitate post-enciclopedică și post-kantiană. O dovedește, în primul rînd, eșecul enciclopediei lui Joseph Panckoucke, un monument consacrat unor expuneri strict metodice. Nu am întîlnit enunțul „orice clasificare e taratogenă“ la Aristotel sau Iamblichos. Nici nu-l puteam întîlni. Nu ei au conceput entitatea suplimentară, restul, dezordinea... L-am întîlnit, firește, într-un studiu modern. Georges Perec, de exemplu, găsește că orice clasificare e utopică, fiindcă încearcă să atribuie fiecărui loc un anume lucru și fiecare lucru unui anume loc. În universul utopic, nu mai există hazard, diferență, amestec. Intelectul birocratic face din multiplu *tabula rasa*. Proiectul e cu adevărat deprimant. La urma urmelor, remarcă Perec, la o investigație sumară, odinea și dezordinea nu sînt altceva decît două substantive care desemnează unul și același lucru: hazardul...

Nu e ciudat, totuși, că vocabularul care traduce acțiunea de a clasa nu a fost încă examinat cum se cuvine de către specialiștii în taxinomie? Să-l arhivăm minuțios, după același Perec: a aranja, a bifa, a cataloga, a cenzura, a clasifica, a decupa, a deosebi, a dispune (*ordonnancer*: a ordonanta), a enumera, a fixa, a grupa, a identifica, a ierarhiza, a indexa, a împărți, a înscrie, a inseria, a înșirui, a localiza, a numerota, a ordona, a poziționa, a prescrie, a re grupa, a repartiza, a repertoria, a sorta, a specifica. Și încă: a arhiva, a caracteriza, a consemna, a circumscrie, a defini, a discrimina, a distinge, a distribui, a inventaria, a înregistra, a lista (sic!), a marca, a opune, a recenza, a repera, a rîndui, a selecta, a subsuma **.

Nu spun că n-am îmbogățit (sub aspectul profunzimii ideatice și acuratetei!) această subtilă enumerare.

* Grafia corectă și completă a termenului 'pataphysique, sustine fondatorul disciplinei, reclamă un apostrof inițial.

** Cineva a întocmit nu de mult o sinonimie a dezordinii galice: a realizat lista alfabetică a sinonimelor pe care limba franceză le-a propus pentru cuvîntul *désordre*. A identificat deocamdată 117. Nu lipsesc, firește, haosul, constiința și infernul.

Dialog gestual, Gabriela Drînceanu
lemn, th. mixtă, dim 2m 1,80m 1,67m